

УДК 342.95

Г.Я. НАКОНЕЧНА, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПРАВОВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, суди, конституційне, трудове, цивільне, фінансове право

Під час реалізації функції правосуддя судами виникають найрізноманітніші суспільні відносини, які регулюються нормами відповідно різних галузей права. Проте інколи норми однієї галузі права тісно переплітаються із нормами іншої галузі, і в таких випадках досить складно швидко зорієнтуватися, які норми необхідно застосовувати. Такі розбіжності виникають і при розмежуванні адміністративно-правових відносин із іншими відносинами, які виникають у діяльності суду.

Окремі аспекти розмежування адміністративно-правових відносин з іншими правовідносинами у різних сферах діяльності досліджували В.Б. Авер'янов, В.П. Жушман, В.К. Колпаков, М.І. Іншин, С.А. Іванов, В.І. Процевський та інші відомі науковці. Однак у наукових дослідженнях системний аналіз адміністративних та інших правовідносин, які виникають під час діяльності судів, залишається актуальним і це питання потребує подальших досліджень.

Мета даної статті полягає у визначенні правової природи відносин, які виникають у діяльності суду, при їх регулюванні декількома галузями права. Детальне дослідження таких правовідносин надасть можливість правильно розмежувати адміністративно-правові відносини із іншими правовідносинами, які виникають у діяльності суду, а отже, і правильно застосовувати норми, які регулюють ці відносини на практиці. На основі поставленої мети в

статті вирішуються такі основні завдання: визначити місце адміністративно-правових норм, які регулюють діяльність суду, розв'язати проблему розмежування регулювання відносин працівників судових органів між трудовим чи адміністративним правом; дослідити відносини із фінансування судових органів, забезпечення канцелярським і іншим приладдям та ін.

Переходячи до безпосереднього розгляду питання щодо розмежування адміністративних та інших відносин, які виникають у діяльності суду, потрібно зазначити, що під правовідносинами прийнято розуміти «стосунки, в яких суб'єкти права виступають взаємозобов'язаними учасниками в процесі виконання ними вимог нормативних приписів і набуття певних прав й обов'язків. Через правовідносини реалізуються норми права, які встановлюють права та обов'язки особи, що можуть бути формально визначені (в статтях законів, підзаконних нормативно-правових актах та приписах), або ж не мати необхідних формальних ознак (природні права людини). Держава захищає усі правовідносини, які мають місце в суспільстві...» [1, с.333–334]. При цьому норми адміністративного права регламентують форми й методи здійснення влади, визначають порядок взаємовідносин між суб'єктами управління. Адміністративно-правові норми охоплюють всі сфери суспільного життя, а тому пов'язані з іншими галузями права, зокрема з конституційним, трудовим, фінансовим, цивільним тощо.

Найбільший зв'язок адміністративно-правових норм, які виникають у діяльності суду простежується із конституційним правом. Конституційне право – це провідна галузь національного права України, що являє собою сукупність правових норм, які регулюють основні відносини владарювання у суспільстві (відносини народовладдя), встановлюючи при цьому належність публічної влади (державної влади і місцевого самоврядування), її організацію та гарантії основних прав та свобод людини і громадянина [2, с.9]. Що стосується судової гілки влади, то саме конституційні но-

рми, зокрема безпосередньо і норми Конституції України, визначають основні положення утворення, діяльності та функціонування судів в Україні. Статтею 124 встановлено конституційний принцип, здійснення правосуддя в Україні виключно судами, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Стаття 125 Конституції визначає види судів, принципи їх побудови, а статті 126 і 128 – визначають загальний порядок призначення судді на посаду і його звільнення.

Організація і порядок діяльності судів різних інстанцій, порядок призначення (обрання) та звільнення з посади суддів більш детально врегульовано спеціальним законом, який має назву Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3]. У цьому законі містяться норми адміністративного, фінансового, трудового та інших галузей права. Крім того, засади діяльності судової гілки влади певним чином закріплюється і в інших нормативно-правових актах, якими є Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний, Цивільний, Цивільний процесуальний кодекси, Кодекс законів про працю та інші підзаконні нормативно-правові акти. Все це ще раз підкреслює загальну пов'язаність відносин у сфері судової діяльності між собою.

Взагалі, до предмету адміністративно-правового регулювання діяльності суду відносять коло суспільних відносин, які виникають як при здійсненні зовнішньої, так і внутрішньої діяльності суду: основи організації управління у судах, їх матеріально-технічне забезпечення тощо.

Слід відмітити, що адміністративно-правові відносини тісно пов'язані із трудовими відносинами, які існують між суддями як працівниками суду та керівними органами судової влади як роботодавцями. У загальному вигляді предмет трудового права, як галузі права становлять суспільні трудові відносини, які виникають із застосування робітниками і

службовцями здатності до праці в суспільному виробництві, відносини по працевлаштуванню, колективні правові відносини і відносини по матеріальному забезпеченню робітників та службовців у разі тимчасової або постійної втрати працездатності [4, с.20].

Нормами адміністративного права у діяльності суду, на нашу думку, регулюють відносини по формуванню структури суду, визначення повноважень працівників суду, проведенням кваліфікаційного іспиту, співбесіди, засади суддівського самоврядування, охорони і дисципліни в судових органах. Досить цікавим є питання до якої категорії правовідносин слід віднести правовідносин із присвоєння кваліфікаційних класів та здійснення атестації суддів, порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо судді та накладення дисциплінарних стягнень. З однієї сторони їх можна розглядати як трудові правовідносини, де сторонами виступають працівник та роботодавець, які наділені відповідними правами та обов'язками. А з іншої, як адміністративні, адже, однією із сторін є орган чи особа, яка є вищою у своєму правовому статусі за інший орган. Тобто, у вищенаведених правовідносинах певним чином прослідковується відносини супідрядності одного органу по відношенню до іншого. А існування такої супідрядності характерне для правовідносин, які за своїми властивостями є адміністративно-правовими.

Сьогодні виникає питання нормами якого права повинні регулюватися відносини самих суддів, секретарів помічників та інших членів апарату суддів, які виконують покладені на них державою функції з їх роботодавцем-державою в особі уповноважених органів та посадових осіб. Тим самим виникає питання: чим регулюються відносини служіння державі? М.І. Іншин відносить державних службовців до кола суб'єктів трудового права і вважає, що зі вступом на службу виникають трудові правовідносини, сторони яких набувають правових статусів «працівника» і «роботодавця», не зважаючи на специфіку останніх [5, с.304]. Такої ж думки дотримується

С.А. Іванов, який зазначає, що служіння державі, про яке говорять адміністративісти, – за своєю суттю трудова діяльність, здійснювана на основі найму, де працівником є державний службовець, а наймачем – державний орган [6, с.56]. В.І. Процевський зазначає, що державні службовці, як й інші працівники, застосовують свою здатність до праці. При застосуванні праці для іншого суб'єкта виникають трудові відносини; вони виникають і у державних службовців. Підставою їх виникнення є волевиявлення, яке отримує правове оформлення у трудовому договорі чи контракті; те ж відбувається і у державних службовців. Норми адміністративного права визначають структуру і компетенцію міністерств, відомств, їх управлінь, відділів, порядок діяльності різного роду підприємств. Але ж ці функції виконують конкретні люди – працівники, які перебувають з роботодавцем (в даному випадку органом держави) в трудових відносинах [7, с.99].

Відносини пов'язані з дисципліною праці та професійним навчанням регулюються як трудовим, так і адміністративним правом. Як зазначає В.С. Венедиктов, що саме такий стан речей призвів до того, що такий вид відносин дістав назву «службово-трудова» – це двосторонні відносини по виконанню за винагороду роботи за обумовленою спеціальністю, кваліфікацією або посадою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, що виступають формою закріплення суб'єктивних трудових прав і обов'язків [8, с.40].

Проаналізувавши наведені вище тези, ми дійшли висновку, що працівники судових органів вступають у правовідносини на основі свого волевиявлення, реалізуючи конституційний принцип: право на працю. У ході таких правовідносин особа, а в нашому випадку, суддя, секретар, помічники судді та інші особи, виконують відповідні функції, покладені на них судом і обумовлені у трудовому договорі чи контракті, дотримуються певного порядку дня (часу праці і відпочинку), з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, отримують за свою працю винагороду (за-

робітну плату), забезпечуються гарантіями у встановлених випадках, які передбачені трудовим законодавством. З іншої сторони суд, як роботодавець, оголошує конкурси на заміщення вакантних посад в судовому органі, а це можна вважати його волевиявленням, що передуює вступу у правовідносини.

У діяльності суду адміністративно-правові норми регулюють ту частину відносин, які виникають на основі принципу супідрядності: ієрархічні відносини в структурі суду, де використовується метод владного підпорядкування, властивий адміністративно-правовому регулюванню. А трудовим законодавством регулюється та частина відносин, що близька до соціального захисту і охорони трудових прав та законних інтересів суб'єктів адміністративно-правових відносин у діяльності суду. Існують і такі відносини, які за своєю суттю більш тяжіють до трудових, але із притаманними тільки їм елементами адміністративного права. Такими відносинами є відносини з питання дисципліни, обов'язковості розпоряджень вищих осіб (наприклад голови суду чи роз'яснень вищих судів, організаційно-правові відносини у праці тощо).

Таку ж позицію підтримує В.І. Процевський, який зазначає, що норми адміністративного права регулюють сферу управлінської, виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів та посадових осіб. Норми ж трудового права як галузі єдиного права України регулюють відносини, які виникають між роботодавцями та працівниками. Сферу норм трудового права складають такі питання як: прийняття на роботу і звільнення з роботи, організація праці і її оплата, робочий час і час відпочинку, укладення колективного договору, соціальне страхування тощо [7, с.99].

Отже, на підставі вищенаведеного ми можемо стверджувати, що державні службовці перебувають з органом державної влади у трудових відносинах, тому на них поширюється дія трудового права.

Адміністративні відносини у діяльності суду тісно пов'язані із фінансовим правом.

Фінансове право – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають між державою та юридичними і фізичними особами з приводу формування, розподілу та перерозподілу і використання державою фондів грошових коштів. Предметом регулювання виступають суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності органів держави та місцевого самоврядування з приводу формування, розподілу та використання відповідних фондів грошових коштів, які необхідні для фінансування соціально-економічного розвитку держави [9, с.607–608]. Для регулювання відносин, які виникають у сфері фінансового права, застосовують фінансово-правовий метод, який характеризується як імперативний, адже стороною відносин є держава в особі її органів, чиї приписи є обов'язковими для виконання.

Відповідно до ст.141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р., забезпечення функціонування судової влади передбачає визначення в державному бюджеті видатків на фінансування судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону, законодавче регулювання повного і своєчасного фінансування судів, гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів (ст.140). При цьому фінансування всіх суддів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а бюджетні призначення на утримання судів належить до захищених статей видатків державного бюджету України. (ст.142).

Згідно зі статтею 142 цього ж Закону, функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють: Конституційний Суд України, Верховний суд України, вищі спеціалізовані суди – щодо фінансового забезпечення діяльності цих органів; Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів загальної юрисдикції, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів

України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України та Державної судової адміністрації.

Видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим порядком щодо кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України.

Таким чином, з вищенаведеного можна зробити висновок, що фінансове право регулює відносини з фінансового забезпечення держави, в тому числі і в діяльності суду, регулює сферу державного управління, пов'язану з розподілом і перерозподілом національного доходу країни, здійсненням фінансування за рахунок коштів Державного бюджету, регулюванням грошового обігу і контролю. Автономність фінансового забезпечення суду здійснюється для забезпечення нормальної діяльності суду та прийняття справедливих рішень. Норми ж адміністративного права регулюють управлінські відносини, які виникають у діяльності суду.

Існує зв'язок адміністративно-правових відносин, які виникають у діяльності суду із цивільним правом. Згідно зі ст.1 Цивільного Кодексу України, цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників [10].

Для здійснення правосуддя належним чином обов'язковим є наявність спеціально відведеного для цього приміщення, технічного забезпечення (комп'ютерної техніки, оргтехніки, відповідного програмного забезпечення), забезпечення папером, необхідними матеріалами, засобами для фіксування судового процесу, поштовими конвертами для інформування сторін судового процесу про час та місце проведення судового засідання та інше. Саме такі відносини у діяльності суду регулюються нормами цивільного права, шляхом укладення відповідних договорів, наприклад, договору купівлі-продажу.

Характерною особливістю цивільного права є те, що учасники цивільних відносин стосовно один одного виступають як юридично

рівні суб'єкти, незалежні один від одного в організаційному і майновому сенсі. Вони виникають з приводу нематеріальних та матеріальних благ, що належать приватній особі. Учасники виступають носіями рівних суб'єктивних прав та обов'язків. Підставами виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є не лише обставини, передбачені законом чи іншими актами, але також дії суб'єктів, які хоч і не передбачені цивільним законодавством, але внаслідок його загальних засад і значення породжують цивільні наслідки [11, с.14].

Майнові відносини в адміністративно-правовому регулюванні діяльності суду виникають на основі підпорядкування однієї сторони іншій, а отже, вони не є предметом регулювання цивільного права. Підставами виникнення, зміни та припинення адміністративних правовідносин у діяльності суду є адміністративний акт, тобто одностороннє волевиявлення. В.П. Тимошук визначає поняття адміністративного акту як волевиявлення адміністративного органу щодо вирішення адміністративної справи, спрямоване на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків конкретних фізичних або юридичних осіб. Адміністративним актом закінчуються розгляд і вирішення справи по суті [12, с.33]. З цього визначення робимо висновок, що адміністративні акти, які є підставою адміністративних правовідносин, не належить до числа цивільно-правових юридичних актів.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що судова діяльність регламентована одразу декількома галузями права, що може говорити про її комплексний характер. Норми конституційного, трудового, цивільного, фінансового права часто межують з адміністративно-правовими нормами, а тому такий багатогранний характер правових відносин, які виникають у діяльності суду потрібно враховувати на практиці, для того, щоб уникнути проблем при їх розмежуванні, а отже і застосуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.
2. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посібник / В. В. Кравченко. – Вид. 3-ге, випр. і доповн. – К. : Атіка, 2004. – 512 с.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : від 07.07.2010 р., № 2453-VI // ВВР України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
4. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / В. І. Прокопенко. – Х. : Фірма «Консум», 1998. – 480 с.
5. Іншин М. І. Державна служба як сфера регулювання трудового права / М. І. Іншин // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 303–308 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11imirtp.pdf>.
6. Іванов С. А. Трудовое право переходного периода: некоторые проблемы / С. А. Иванов // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 53–61.
7. Процевський В. І. Правове регулювання трудових відносин державних службовців: деякі проблеми / В. І. Процевський // Право України. – 2004. – № 12. – С. 96–101.
8. Венедиктов В. С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук. практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 188 с.
9. Правознавство : підручник / [А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, В. С. Ковальський, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник та ін.] ; за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.
10. Цивільний Кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
11. Навчально-методичний посібник для підготовки до складання іспиту з курсу «Цивільне право». Частина I / за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. – Х. : Одиссей, 2009. – 320 с.

12. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія / В. П. Тимошук. – К. : Конус-Ю, 2010. – 296 с.

Наконечна Г. Я. Проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час діяльності судів / Г. Я. Наконечна // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 476–481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12ngjhdc.pdf>

Проаналізовано проблеми розмежування адміністративних та інших відносин, що виникають під час діяльності судів, встановлено зв'язок адміністративного права з іншими галузями права у цій сфері.

Наконечная Г.Я. Проблемы разграничения административных и иных правоотношений, возникающих при деятельности судов

Проанализированы проблемы разграничения административных и других отношений, которые возникают во время деятельности судов, установлена связь административного права с другими отраслями права в этой сфере.

Nakonechnaya G.Y. Problems of Separation of Administrative and Other Legal Relations Arising during Operation of Courts

Problems of differentiation of administrative and other relations that arise during the activity of courts analyzed, administrative law, establish a connection with other branches of law in this area.

Форум права Форум